

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА**

ГУРСТІВА ЮЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА

УДК 343.9:343.611.1 (477)

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМІСНИХ ВІДНОВ
ІІ БОРИС ЛЮБИХ МОТРИШІН ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇМ**

12.00.00 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент
ГОЛОВКІН Богдан Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, завідувач
кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
ШАБЛИСТИЙ Володимир Вікторович,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
кримінального права та кримінології;

кандидат юридичних наук, професор
ВАСИЛЕВИЧ Віталій Вацлавович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права.

Захист відбудеться «17» вересня 2019 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.502.01 у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України за адресою: 61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 49.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України за адресою: 61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 49.

Автореферат розіслано «16» серпня 2019 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

М. Г. Колодизний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одержання матеріальної вигоди чи уникнення матеріальних витрат і обов'язків шляхом вбивства вважається одним із давніх і найнебезпечніших злочинів проти життя особи. Умисні вбивства з корисливих мотивів вчиняються як одиничний злочин, так і одночасно з іншими злочинами. До вбивств із корисливих мотивів належать різні за характером і цілями злочинні посягання. У «чистому вигляді» йдеться про умисні вбивства з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК), або умовно кажучи, корисливі вбивства як такі. Водночас корисливі мотиви характерні для більшості умисних вбивств, вчинених на замовлення (п. 11, ч. 2 ст. 115 КК). Крім того, із корисливих мотивів можуть вчинятися умисні вбивства, що супроводжують інші злочини майнового характеру, поєднані з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Зокрема, це протиправне заволодіння чужим майном шляхом розбою або вимагання; незаконне заволодіння транспортним засобом; викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і радіоактивних матеріалів; викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, обладнання, призначеного для їх виготовлення, або прекурсорів. Корисливі мотиви можуть лежати в основі вчинення умисних вбивств із метою подальшого використання анатомічних матеріалів людини (для трансплантації, незаконної торгівлі та ін.) або задля отримання іншої матеріальної вигоди.

Між тим, узагальнення статистичних даних, матеріалів кримінальних проваджень, а також вивчення історичного досвіду протидії кваліфікованим умисним вбивствам засвідчили поширеність серед вказаних злочинів саме умисних вбивств із корисливих мотивів, або корисливих убивств (п. 6 ч.2. ст. 115 КК). Значною мірою це вказує на історично усталену форму злочинної поведінки, відносну однорідність породжуючих і сприяючих їй чинників, певний психотип злочинця, а також складнощі у запобіганні цим злочинам. Отже, цей вид умисних вбивств є кримінологічно цілісним явищем, що має свої закономірності розвитку.

Незважаючи на численність досліджень умисних вбивств, у тому числі з корисливих мотивів, у науковців і практиків досі немає однозначної відповіді на питання: через які справжні причини окремі особи наважуються на умисне протиправне заповідання смерті іншій людині заради одержання матеріальної вигоди чи уникнення матеріальних витрат і обов'язків; чому так звана «сила корисливого мотиву» по-різному стимулює злочинну поведінку, обумовлює неоднаковий за характером та інтенсивністю протиправний насильницький вплив на потерпілого? Важко збагнути також, навіщо убивати потерпілих при заволодінні їх майном, коли існують інші способи досягти вказаної мети, і чи справді вартість, цінність чи грошовий еквівалент предмета злочинних посягань затьмарює розум злочинців, нівелює цінність людського життя, штовхає на заповідання смерті потерпілому й активізує рішучість реалізувати злочинний умисел? У пошуку відповідей на ці та інші питання не обійтися без поглибленого вивчення мотивації таких вбивств у частині співвідношення раціонального й

емоційного компонентів у структурі злочинної поведінки. Також необхідно з'ясувати, як особи стають на шлях вчинення вбивств із корисливих мотивів, дослідити формування особистості злочинця, визначити, під впливом яких чинників приймається й виконується злочинне рішення.

Умисні вбивства з корисливих мотивів вчиняються з прямим умислом. Однак убивства, що супроводжують інші злочини, можуть вчинятися і з непрямим умислом. Із кримінологічної точки зору це означає різне ставлення злочинців до умисного заподіяння смерті потерпілому і вказує на індивідуально-психологічні відмінності злочинців. Поряд із каузальним впливом корисливих мотивів, напевно, існують й якісь неочевидні чи випадкові чинники, що зумовлюють вибір умисного вбивства як одного з можливих варіантів насильницького заволодіння матеріальними благами. Недостатньо вивченими залишаються детермінація явища корисливих вбивств на рівні суспільства і малих соціальних груп, а також віктимна поведінка жертв цих злочинів.

Упродовж багатьох років криміногенна ситуація із поширенням умисних вбивств із корисливих мотивів залишається складною. За статистичними даними МВС і Генеральної прокуратури України, за період 2002–2018 рр. зареєстровано 2 827 вбивств із корисливих мотивів і виявлено 3 765 осіб, які їх вчинили. У структурі кваліфікованих видів умисних вбивств ці злочини посідають перше місце (25,7 %), до того ж понад 65 % вбивств із корисливих мотивів вчиняються у співучасті. Починаючи з 2014 р. щорічно зростає кількість умисних вбивств із корисливих мотивів, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї.

Слід зауважити, що умисні вбивства з корисливих мотивів неодноразово вивчалися під кутом зору предметних інтересів кримінального права, кримінології та криміналістики. Серед вітчизняних і зарубіжних науковців, які у різні часи працювали над питаннями кваліфікації, методики розслідування і рекомендаціями щодо запобігання даному виду умисних вбивств слід вказати: Ю. М. Антоняна, М. І. Бажанова, В. С. Батиргарєєву, А. Б. Благу, В. І. Борисова, С. В. Бородіна, В. В. Василевича, Л. Д. Гаухмана, В. В. Голіну, Б. М. Головкіна, С. Ф. Денисова, А. Ф. Зелінського, О. М. Ігнатова, В. О. Коновалову, Г. Л. Кригер, В. М. Куца, О. М. Литвака, С. Х. Нафієва, М. І. Панова, Е. П. Побегайла, В. А. Рачицьку, О. М. Попова, О. М. Самойлову, В. Л. Синчука, О. М. Храмцова, В. В. Шаблістого, Р. Д. Шарапова та ін. Теоретичні напрацювання і практичні рекомендації цих учених здебільшого стосувалися питань боротьби з тяжкими насильницькими і корисливо-насильницькими злочинами. При цьому вбивства з корисливих мотивів вивчалися фрагментарно.

Так, Б. М. Головкін захистив докторську дисертацію на тему: «Теоретичні і прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні» (2011), за результатами якої встановлено тенденції і закономірності розвитку її злочинних проявів, з'ясовано специфіку особи злочинця, пояснено детермінацію, запропоновано концепцію і заходи запобігання злочинам, що її утворюють.

У 2011 р. С. Ф. Денисов захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Злочинність кримінально активної частини

молоді та запобігання їй». У роботі автор проаналізував стан злочинності кримінально активної частини молоді, дослідив кримінологічні показники корисливо-насильницьких, групових протиправних діянь, що вчиняються молоддю, й організованої злочинності, установивши комплекс детермінант, запропонував заходи запобігання цим видам злочинності.

Незважаючи на підвищену суспільну небезпечність, складнощі в запобіганні, високий суспільний резонанс, вбивства з корисливих мотивів не були предметом окремого кримінологічного дослідження в Україні. Вищевикладене зумовило вибір теми дисертації, свідчить про її суспільну значущість, наукову цінність і практичну спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, а саме в межах теми: «Теоретичні та прикладні проблеми участі громадськості у запобіганні злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід» (номер державної реєстрації 0112U001330), а також узгоджується з Концепцією розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, схваленою Координаційним бюро з проблем кримінології НАПрН України у 2012 р.

Тему дисертації затверджено вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 4 від 17 квітня 2013 р.) й узгоджено з Координаційним бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є надання кримінологічної характеристики умисних вбивств із корисливих мотивів і розроблення рекомендацій щодо запобігання їм. Для досягнення вказаної мети були поставлені такі наукові завдання:

- оцінити стан наукової розробки умисних вбивств із корисливих мотивів у кримінології і кримінальному праві й обрати методику їх кримінологічного дослідження;
- розробити поняття умисних вбивств із корисливих мотивів і запропонувати класифікацію цих злочинів;
- здійснити кримінологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів;
- встановити криміногенні риси осіб, які вчиняють вбивства з корисливих мотивів;
- охарактеризувати криміногенні чинники, що зумовлюють вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів;
- розкрити причини й умови вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів;
- визначити напрями загальносоціального запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів;
- запропонувати заходи спеціально-кримінологічного запобігання умисним вбивствам, що вчиняються з корисливих мотивів;

– надати рекомендації щодо віктимологічної профілактики цього виду кваліфікованих умисних вбивств.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у сфері запобігання умисним вбивствам при обтяжуючих обставинах.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика умисних вбивств із корисливих мотивів та запобігання їм.

Методи дослідження були обрані відповідно до мети, завдань, об'єкта і предмета. Так, застосування діалектичного підходу дозволило розглянути зміст і форму такого явища, як умисні вбивства з корисливих мотивів, розвиток і взаємозв'язок з іншими явищами, єдність і протиріччя структурних елементів особи злочинця, необхідність і випадковість у поведінці злочинців і жертв умисних вбивств із корисливих мотивів. За допомогою *історико-правового методу* вивчено передумови виокремлення умисних вбивств із корисливих мотивів у самостійний різновид вбивств, а також критерії розмежування із суміжними діяннями і досвід боротьби з цими злочинами (підрозділ 1.2). *Логіко-догматичний метод* використано при аналізі окремих наукових категорій, термінів і понять, а також підходів до пізнання предмета дисертаційного дослідження (підрозділ 1.2). *Статистичний метод* став у нагоді при проведенні аналізу й узагальненні первинної і вторинної кримінологічної інформації щодо визначення рівня, структури і динаміки умисних вбивств із корисливих мотивів (підрозділ 1.3). Завдяки *конкретно-соціологічним методам* (як-от ознайомлення з документами, контент-аналіз публікацій ЗМІ, формалізоване інтерв'ювання осіб, засуджених за вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів) знайдено відповіді на питання щодо формування особистості злочинця і механізму злочинної поведінки (підрозділ 1.4). *Системно-структурний метод* дав змогу з'ясувати причини й умови, що сприяють вчиненню корисливих вбивств (підрозділ 2.1, 2.2, 2.3), а також розробити комплекс заходів запобігання загальносоціального, спеціально-кримінологічного й віктимологічного характеру (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Нормативною базою дисертації є Конституція України, міжнародні договори України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України, відомчі нормативно-правові акти.

Теоретичні засади дисертації становлять наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального права, криміналістики, кримінально-виконавчого права, соціології, психології, психіатрії та інших наук, в частині предмета дослідження.

Емпіричну базу дослідження склали: результати вибіркового узагальнення 324 кримінальних справ (кримінальних проваджень) за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, що були розглянуті місцевими районними судами Луганської, Донецької, Харківської областей у 2011–2018 рр.; узагальнені дані формалізованого інтерв'ювання 110 засуджених за вчинення умисного вбивства із корисливих мотивів, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах середнього рівня безпеки Харківської області (Диканівська ВК № 12, Холодногірська ВК № 18, Олексіївська ВК № 25, Харківська ВК № 43 та Темнівська ВК № 100) (2015 р.); статистична звітність Департаменту

інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Генеральної прокуратури України та інших відомств.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що вбивства з корисливих мотивів вперше досліджені на рівні явища суспільного життя, надано їх кримінологічну характеристику, визначені причини й умови, запропоновано комплекс заходів запобігання. За результатами роботи сформульовано низку теоретико-прикладних положень, зокрема:

вперше:

– емпірично-дослідним шляхом встановлено домінуючі індивідуально-психологічні якості осіб, які вчиняють вбивства з корисливих мотивів, а саме: 1) у структурі особистих цінностей найвищі ранги посідають дозволля і відпочинок, власне здоров'я, матеріальний добробут, а також безпідставне прагнення до визнання й поваги, підкорення своїй волі інших людей (за психодіагностичною методикою С. С. Бубнової); 2) домінування наполегливості, цілеспрямованості й рішучості серед вольових якостей (за психодіагностичною методикою М. В. Чумакова); 3) підвищена схильність до афективної поведінки, некерована емоційна збудливість (за психодіагностичною методикою В. В. Бойка);

– визначено особливості прийняття різними віковими групами злочинців остаточного рішення про заподіяння смерті потерпілим, зокрема: особи віком 14–24 роки порівняно частіше вдаються до вбивства через попередню домовленість саме про такий результат, незалежно від обставин, або ж у стані емоційного збудження, пов'язаного з рішучістю до цілеспрямованого заподіяння тяжкої шкоди жертві заради безумовного одержання матеріальної вигоди, а також під тиском співучасників; особи віком 25–35 років приймають таке рішення залежно від поведінки жертви, вартості і цінності предмета злочину, а також інших обставин; особи віком 36 років і старші переважно вчиняють вбивство імпульсивно під час подолання опору жертви і вилучення або утримання майна;

– виявлено зв'язки між соціально-рольовими ознаками злочинців і жертв злочинів: неповнолітні й низькостатусна молодь віком 14–24 роки жертвами переважно обирають самотніх людей похилого віку; особи віком від 25 до 35 років – представників малого й середнього бізнесу; особи віком 36 років і старше схильні до ситуативного пошуку жертв;

– встановлено, що формування корисливої спрямованості особистості злочинця, поєднаної із схильністю до тяжких форм насильства, переважно відбувається у процесі вчинення раніше злочинів проти власності, злочинів майнового характеру і насильницьких злочинів;

удосконалено:

– кримінологічну характеристику умисних вбивств із корисливих мотивів, зокрема, встановлено загальні тенденції цих злочинів, а саме: груповий характер злочинних посягань (65,7 %); спрямованість злочинів на заволодіння грошовими коштами і валютними цінностями (85 %); завчасно сформований умисел на заподіяння смерті потерпілим (64,6 %); «зрядійний спосіб» умисного вбивства потерпілих (68,4 %), у тому числі із застосуванням холодної (36,7 %) й вогнепальної (12,7 %) зброї; значне поширення цих злочинів у депресивних районних центрах, містах

районного значення й сільській місцевості;

- класифікацію умисних вбивств із корисливих мотивів залежно від умислу і специфіки прийняття злочинного рішення: заздалегідь обдумане вбивство із корисливих мотивів (64,6 % випадків); вбивство із корисливих мотивів, вчинене з альтернативним умислом (30,3%); вбивство із корисливих мотивів з раптово виниклим умислом (5,1% випадків);

дістали подальшого розвитку:

- положення про детермінанти досліджуваних злочинів, серед яких вагоме значення мають загострення суспільних протиріч між матеріальними потребами і легальними можливостями їх задоволення в умовах економічної кризи; збільшення розриву між доходами найбагатшої і найбіднішої частини суспільства; деформація моральної, правової і побутової свідомості окремих груп населення в частині допустимості насильницьких засобів одержання матеріальних благ; погіршення психічного здоров'я населення; загальне зростання рівня агресії і ворожості у суспільстві; девальвація цінності людського життя в умовах затяжних воєнних дій на сході України; різке зниження рівня доходів і втрата легальних джерел і засобів до існування значною частиною сільського і міського населення; інтенсивна алкоголізація і наркотизація молодіжного середовища; незаконний обіг зброї; поширення насильницької субкультури, злочинних традицій у повсякденному житті;

- уявлення про необхідність обмеження дії соціальних, економічних і морально-психологічних чинників, що зумовлюють поширення тяжких форм насильства на рівні суспільства в цілому та в криміногенно орієнтованих групах населення;

- теоретичні положення щодо заходів спеціально-кримінологічного запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів, серед яких чільне місце посідають заходи «подвійної превенції», виявлення і припинення діяльності злочинних груп корисливого спрямування, усунення можливостей для вчинення злочину, а також віктимологічної профілактики;

- положення про зайву кваліфікацію умисних вбивств із корисливих мотивів за сукупністю із ч. 4 ст. 187 КК, вчинених під час розбійного нападу, у разі наявності завчасної домовленості про вбивство потерпілого, оскільки ознака нападу не тільки властива розбоям, а й не виключається як один із можливих способів умисного вбивства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і рекомендації дослідження можуть бути використані:

а) у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення особливостей вчинення умисних вбивств при обтяжуючих обставинах та вироблення заходів запобігання їм;

б) у правотворчості – для подальшої розробки та запровадження на державному рівні нових та вдосконалення вже існуючих комплексних програм профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю, а також кримінального законодавства України;

в) у правозастосовній діяльності – при підготовці методичних

рекомендацій для відповідних підрозділів Національної поліції України, метою діяльності яких є запобігання кримінальним правопорушенням;

г) у навчальному процесі – для підготовки навчально-методичних видань з питань протидії корисливій насильницькій злочинності, при проведенні лекцій і семінарських занять із дисципліни «Кримінологія» та спецкурсу «Віктимологія».

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Всі сформульовані у дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях здобувача. Наукові ідеї та розробки оприлюднені без співавторів у наукових фахових виданнях.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднені на трьох науко-теоретичних та науково-практичних конференціях: науково-практична конференція «Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір» (25 грудня 2014 р., м. Запоріжжя); науково-теоретична конференція «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (26 березня 2015 р., м. Київ); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (25 травня 2018 р., м. Дніпро).

Окремі положення дисертації та її завершений варіант з урахуванням всіх зауважень обговорювались на засіданні відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України 13 червня 2018 року.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у десяти наукових працях, серед яких сім статей у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, з яких п'ять – у тих, що включені до міжнародних наукометричних баз, а також трое тез наукових повідомлень у збірниках матеріалів відповідних наукових заходів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, із них основний текст – 171 сторінка, список використаних джерел (159 найменувань) – 16 сторінок, додатки – 40 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими планами і програмами, вказано мету й завдання дослідження, його об'єкт і предмет, наведено використані методи, нормативну й емпіричну бази, сформульовано наукову новизну, зазначено теоретичне і практичне значення одержаних результатів, відомості щодо особистого внеску здобувача, надано інформацію про апробацію матеріалів дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Умисні вбивства із корисливих мотивів як кримінологічне явище» складається із чотирьох підрозділів і висновків.

У підрозділі 1.1 «Стан наукової розробки та методика дослідження умисних вбивств із корисливих мотивів» здійснено огляд наукових досліджень і публікацій, пов'язаних із предметом дисертаційного дослідження, а також обґрунтовано вибір методики його проведення.

Констатовано, що різні аспекти умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, у тому числі з корисливих мотивів, у кримінології та кримінальному праві здебільшого вивчалися супутньо, у контексті вирішення основних теоретико-прикладних завдань із протидії тяжким насильницьким і корисливо-насильницьким злочинам. При цьому в Україні відсутні окремі кримінологічні дослідження умисних вбивств із корисливих мотивів, не запропонована їх класифікація, не надана кримінологічна характеристика. Мало що відомо й про індивідуально-психологічні особливості злочинців, що впливають на мотивацію і механізм вчинення злочину, а також про жертву злочинних посягань, причини й умови вчинення цих злочинів. Бракує науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності запобігання умисним вбивствам з корисливих мотивів.

Для дослідження особливостей ціннісної, вольової й емоційної сфер регуляції поведінки злочинців використано набір таких психологічних тестових методик, як: «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. С. Бубнова), «Вольові якості особистості» (М. В. Чумаков), «Схильність до афективної поведінки» (В. В. Бойка).

У підрозділі 1.2 «Поняття умисних вбивств із корисливих мотивів та їх класифікація» зазначено, що умисні вбивства із корисливих мотивів являють собою кримінологічно однорідне явище з точки зору мотивації, типових рис злочинців і способу поведінки, причин та умов вчинення цих злочинів, а також жертв злочинних посягань.

Запропоновано кримінологічну класифікацію умисних вбивств із корисливих мотивів залежно від умислу і специфіки прийняття рішення про заподіяння смерті потерпілому. Виходячи з вказаних критеріїв умисні вбивства з корисливих мотивів поділяються на три основні групи: 1) заздалегідь обдумане вбивство з корисливих мотивів (64,6 % випадків), при якому наперед конкретизується умисне заподіяння смерті потерпілому, у тому числі незалежно від предмета злочину та його вартості, а іноді й місця, часу, обстановки вчинення злочину, а також поведінки жертви; 2) вбивство з корисливих мотивів, вчинене з альтернативним умислом (30,3% випадків), коли заподіяння смерті ставиться у залежність від поведінки жертви, перебігу ситуації злочинного посягання; 3) вбивство з корисливих мотивів з раптово виниклим умислом (5,1% випадків), за якого різко змінюється попереднє рішення не допускати вбивства потерпілого під впливом не очікувано запеклого опору потерпілого, психічного стану злочинця або тиску співучасників. Дуже рідко трапляється ексцес виконавця.

У підрозділі 1.3 «Кримінологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються із корисливих мотивів» досліджено рівень, структуру, динаміку, топографію, регіональний розподіл даного виду злочинів. Констатовано, що нині склалася складна криміногенна ситуація стосовно поширення умисних вбивств із корисливих мотивів. За період 2002–2018 рр. в Україні зареєстровано 2 827

вбивств із корисливих мотивів і виявлено 3 765 осіб, які їх вчинили. Серед кваліфікованих умисних вбивств ці злочини посідають перше місце (25,7 %). Особливостями вчинення вбивств із корисливих мотивів є груповий характер (65,7 %), підготовка і планування хоча б у загальних рисах (84,3 %), першочергова спрямованість злочинних посягань на заволодіння грошовими коштами і валютними цінностями (85,0 %), «збрардійний спосіб» заподіяння смерті потерпілим (68,4 %), вчинення більшості вбивств у житлі жертви (65,1 %). Частіше вбивства з корисливих мотивів вчиняються в темний час доби, ввечері (49,4%) і вночі (20,1%), решта – уранці і вдень. Способами і збрарддями вчинення умисних вбивств є такі: нанесення ударів ножем – 36,7 %, заподіяння смерті спеціально пристосованими предметами – 10,7 %, застосування предметів широкого господарського вжитку – 8,3 %, застосування вогнепальної зброї – 12,7 %, удушення потерпілого (асфіксія) – 21,7 %, нанесення ударів руками і ногами – 9,9 %. Виявлено щорічне зростання кількості злочинів із застосуванням вогнепальної зброї.

Залежно від регіонів прослідковується стійка тенденція до реєстрації найбільшої кількості досліджуваних злочинів в Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Харківській, Одеській областях та м. Київ, що в цілому характерне для поширення тяжких насильницьких злочинів.

У підрозділі 1.4 «Основні криміногенні риси осіб, що вчиняють умисні вбивства із корисливих мотивів» проаналізовано структурні компоненти особи злочинця, встановлено загальні соціально-типові риси злочинців й індивідуально-психологічні відмінності, що позначаються на особливостях їх злочинної поведінки.

За результатами структурного аналізу соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових ознак зроблено висновок про представленість контингенту злочинців трьома найбільш чисельними групами злочинців. Типовими представниками першої групи є низькостатусна агресивно налаштована молодь віком 18–24 роки (55,5 %), без певного роду занять і стабільних джерел доходу, що входить до складу криміногенних і злочинних груп, орієнтованих на вчинення злочинів майнового характеру. Другу групу становлять 25–29-річні особи (17,6%) із схожими соціально-рольовими характеристиками, проте більш виразними деформаціями моральної і правової свідомості, первинним досвідом вчинення злочинів, зв'язками у злочинному середовищі. До третьої групи належать 30–35 річні особи (13,2%), більшість яких соціально дезадаптована, вороже налаштована проти суспільства і людей, використовує сприятливі обставини для вчинення будь-якого злочину проти власності, байдуже ставиться до заподіяння смерті заради одержання матеріальної вигоди. Крім того, кожен десятий злочинець на момент вчинення вбивства був неповнолітнім. Як правило, вони втягуються у вчинення вбивства з корисливих мотивів дорослими співучасниками і виконують ролі посібників або співвиконавців. Поряд із корисливими мотивами для них характерні мотиви самоствердження, завоювання авторитету у дорослих.

Встановлено, що загальними рисами для усіх злочинців є недостатня соціальна адаптованість, трудова незайнятість (77,3 %), відсутність власної сім'ї (63,8%), наявність розладів психіки і поведінки (76,8 %) у виді синдрому залежності від психоактивних речовин – 52,1 %, емоційно нестійкого розладу особистості – 9,5 %, легкого ступеня розумової відсталості – 8,3 %, дисоціального розладу особистості – 6,9 %. Показово також, що 43,1 % засуджених на момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння, а 2,6 % – наркотичного сп'яніння.

Зроблено висновок, що загальними морально-психологічними якостями для цього типу злочинців є зневажання правом власності і фізичною недоторканістю особи, демонстрація зверхності і силової переваги, ворожість до оточуючих.

Статистично достовірними ($p < 0,05$) індивідуально-психологічними особливостями злочинців, що визначають спосіб мислення і схильність до інструментального насильства, є такі якості: у ціннісній сфері особистості найвищі ранги посідають дозвілля і відпочинок, власне здоров'я, матеріальний добробут, а також безпідставне прагнення до визнання й поваги, підкорення своїй волі інших людей (за психодіагностичною методикою С. С. Бубнової); у вольовій сфері домінують наполегливість, цілеспрямованість та рішучість (за психодіагностичною методикою М. В. Чумакова). Для емоційної сфери злочинців характерна підвищена схильність до афективної поведінки, некерована емоційна збудливість (за психодіагностичною методикою В. В. Бойка).

Розділ 2 «Кримінологічна детермінація умисних вбивств із корисливих мотивів» складається з трьох підрозділів і висновків.

У підрозділі 2.1 *«Криміногенні явища і процеси, що зумовлюють умисні вбивства із корисливих мотивів»* проаналізовано вказані об'єкти в економічній, соціальній, інформаційній, безпековій сферах суспільного життя, а також їх вплив на рівень агресії і кримінального насильства в суспільстві. Висловлено думку, що кримінальне насильство, у тому числі корисливого характеру, стрімко поширюється у країнах із високим рівнем протиріч між суспільними й особистими інтересами, цінностями і цілями, потребами і легальними засобами для їх задоволення. За багатьма глобальними рейтингами Україна належить до країн із бідним населенням, незахищеними правами людини, низьким рівнем особистої і майнової безпеки, неконтрольованим обігом зброї, високими показниками наркотизації й алкоголізації молоді, негативним морально-психологічним впливом засобів масової інформації та мережі Інтернет на суспільну свідомість. Окремо наголошено на недостатніх зусиллях держави у вирішенні проблем молоді, зокрема, щодо забезпечення доступної освіти і зайнятості на ринку праці, погіршення стану психічного здоров'я, низького рівня оплати праці, обмеженого доступу до культурного дозвілля і занять спортом, соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі.

Розкрито криміногенні явища і процеси, тісно пов'язані із вчиненням умисних вбивств із корисливих мотивів. Серед них безробіття й економічна депривація, негативна трансформація життєвих цінностей і поведінкових

орієнтирів у молодіжному середовищі, деформації правосвідомості і суспільної моралі, пияцтво і наркотизм, насильницька субкультура, незаконний обіг зброї, соціальне відчуження, віктимізація соціально уразливих категорій населення.

У підрозділі 2.2 «Причини вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів» зазначено, що загальною причиною цих злочинів виступає корислива спрямованість особистості злочинця, поєднана з високою готовністю до цілеспрямованого застосування тяжких форм насильства. Розкрито структурні елементи вказаної спрямованості особистості злочинця, до яких входять антисуспільні погляди, споживацьке ставлення до життя і людей, викривлені ціннісні орієнтації у частині переважання матеріальних цінностей над моральними, вузькоогоїстичні інтереси, домінуючі риси характеру (наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, схильність до агресії), деформована правосвідомість, а саме несприйняття непорушності права власності і недоторканності особи, а також засвоєний досвід насильницької поведінки як ефективного засобу досягнення своїх цілей. Поєднання цих елементів формує корисливу мотивацію і мотиви, а також внутрішню готовність до цілеспрямованого застосування тяжких форм насильства. У кінцевому підсумку зазначено, що спрямованість особистості вливається в життєву позицію, прийняте ставлення до застосування тяжких форм насильства заради одержання матеріальної вигоди, що стає джерелом злочинної мотивації.

У підрозділі 2.3 «Умови вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів» встановлено, що до умов, які сприяють вчиненню умисних вбивств із корисливих мотивів, належать: сприятлива життєва ситуація й обстановка вчинення злочину, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння злочинців, неналежна охорона майна, підвищена віктимність окремих груп населення, розлади психіки й поведінки у злочинців, недоліки в роботі з соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі, а також профілактики серед них, неналежна самоорганізація жителів територіальних громад щодо забезпечення колективної безпеки, негативний вплив співучасників, нелегальний обіг зброї, безкарність або невинуватість гуманізація у призначенні покарань за вчинення злочинів проти власності.

Виявлено зв'язки між соціально-рольовими ознаками злочинців і жертв злочинів: зокрема, неповнолітні та низькостатусна молодь віком 14–24 роки жертвами переважно обирають самотніх людей похилого віку; особи віком від 25 до 35 років – представників малого та середнього бізнесу; особи віком 36 років і старші орієнтовані на ситуативний пошук жертв.

Розділ 3 «Запобігання умисним вбивствам з корисливих мотивів» включає три підрозділи і висновки.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальне запобігання умисним вбивствам з корисливих мотивів» указано основні напрями розвитку молодіжної політики держави, спрямованої на подолання економічних, соціальних, психологічних проблем у молодіжному середовищі, що зумовлюють підвищення рівня соціальної напруги й насильства. Запропоновано різні варіанти підвищення зайнятості молоді, особливо у депресивних населених пунктах. Розвинуто

положення і запропоновано заходи удосконалення Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, Концепції розвитку психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року у контексті обмеження впливу криміногенних явищ і процесів, тісно пов'язаних із кримінальним насильством у різних формах. Наголошено на адресному наданні соціальної допомоги особам, які перебувають у конфлікті із законом, або опинилися у складних життєвих обставинах, чи відбули покарання у виді позбавлення волі. Доведено, що значну увагу слід приділяти духовній сфері соціалізації молоді щодо утвердження моральних і правових цінностей, захисту суспільної свідомості від інформаційного насильства, проявів кримінальної субкультури.

У підрозділі 3.2 *«Спеціально-кримінологічне запобігання умисним вбивствам з корисливих мотивів»* запропоновано заходи профілактики, відвернення і припинення вказаних злочинів, виходячи з причин та умов їх вчинення. Профілактичні заходи спрямовуються на осіб, схильних до вчинення злочинів проти власності, їх найближче оточення, криміногенні групи та інші джерела дестабілізації криміногенної обстановки на місцевому рівні. Йдеться про допомогу молоді в одержанні легальних джерел доходів, боротьбу з незаконним обігом наркотичних речовин та зброї, реабілітацію і соціальний супровід наркозалежних і алкоголезалежних осіб, перешкоджання збуту майна, здобутого злочинним шляхом, проведення інформаційно-роз'яснювальної і виховної роботи з населенням, моніторинг способу життя осіб, що перебувають на оперативному й профілактичному обліку, наповнення і використання інформаційно-пошукових систем. Наголошено на доцільності застосування заходів «подвійної превенції», а також виявленні і припиненні діяльності злочинних груп корисливого спрямування, усуненні можливостей для вчинення злочинів, розшуку осіб, підозрюваних у вчиненні корисливо-насильницьких злочинів і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Підрозділ 3.3 *«Віктимологічна профілактика умисних вбивств з корисливих мотивів»* присвячено розробленню рекомендацій щодо зниження рівня віктимності потенційних жертв і недопущення вчинення проти них злочинів. Віктимологічна профілактика включає просвітницьку роботу з потенційними жертвами, навчання їх правил безпечної поведінки, сприяння самоорганізації населення в цілях забезпечення охорони власності, колективної безпеки, сусідського спостереження і взаємовиручки. Задля безпеки населення органи місцевого самоврядування мають виділяти кошти для впровадження інженерно-технічних засобів охоронного призначення, співпрацювати з банківськими установами з питань доступного кредитування таких робіт. Швидкий позитивний ефект можуть дати створення локальних мереж безпеки із сповіщенням територіальних органів Національної поліції України шляхом використання мобільних пристроїв і мобільних додатків, спеціального програмного забезпечення, а також встановлення технічних засобів обмеження доступу сторонніх осіб до житла. Крім того, на державному рівні має бути створено фонд відшкодування матеріальної і моральної шкоди потерпілим від

умисних вбивств із корисливих мотивів. Зроблено висновок, що з метою підвищення спроможності населення до самозахисту від протиправних посягань, захисту приватної власності і житла доцільно дозволити продаж цивільної зброї і боєприпасів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вперше здійснено спробу вирішити наукове завдання, що полягає у вивченні явища умисних вбивств із корисливих мотивів й розробці на цій основі науково обгрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо запобігання цьому виду злочинів. До найбільш вагомих наукових висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, необхідно віднести наступні.

1. Встановлено, що умисні вбивства із корисливих мотивів є кримінологічно цілісним явищем із власними закономірностями функціонування й розвитку. Вони являють собою відносно однорідну за своєю внутрішньою структурою групою злочинів із точки зору мотивації, типових рис злочинців і способу поведінки, причин та умов вчинення цих злочинів.

Запропоновано кримінологічну класифікацію умисних вбивств із корисливих мотивів залежно від умислу і специфіки прийняття рішення про заподіяння смерті потерпілому. На підставі цих критеріїв умисні вбивства з корисливих мотивів поділяються на три основні групи: 1) заздалегідь обдумане вбивство з корисливих мотивів (64,6 % випадків); 2) вбивство з корисливих мотивів, вчинене з альтернативним умислом (30,3 % випадків); 3) вбивство з корисливих мотивів із раптово виниклим умислом (5,1 % випадків).

Обгрунтовано, що у разі наявності завчасної домовленості про вбивство потерпілого під час вчинення розбійного нападу кваліфікація умисного вбивства із корисливих мотивів за сукупністю із ч. 4 ст. 187 КК є зайвою, оскільки напад є одним із можливих способів умисного вбивства.

2. Кримінологічний аналіз умисних вбивств із корисливих мотивів показав, що нині склалася складна криміногенна ситуація стосовно поширення цих злочинів. За період 2002–2018 рр. в Україні зареєстровано 2 827 вбивств із корисливих мотивів і виявлено 3 765 осіб, які їх вчинили. Серед кваліфікованих умисних вбивств ці злочини посідають перше місце (25,7 %). Встановлено загальні особливості вчинення умисних вбивств, а саме: груповий характер злочинних посягань (65,7 %); підготовка і планування хоча б у загальних рисах (84,3 %); спрямованість злочинів на заволодіння грошовими коштами і валютними цінностями (85,0 %); завчасно сформований умисел на заподіяння смерті потерпілим (64,6 %); «знародійний спосіб» умисного вбивства потерпілих (68,4 %); вчинення більшості вбивств у житлі жертви (65,1 %); значне поширення цих злочинів у депресивних районних центрах, містах районного значення та сільській місцевості.

Способами і знаряддями вчинення умисних вбивств є такі: нанесення ударів ножем – 36,7 %, заподіяння смерті спеціально пристосованими

предметами – 10,7 %, застосування предметів широкого господарського вжитку – 8,3 %, застосування вогнепальної зброї – 12,7 %, удушення потерпілого (асфіксія) – 21,7 %, нанесення ударів руками і ногами – 9,9 %. Констатовано щорічне зростання кількості умисних вбивств з корисливих мотивів, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї.

Найбільшу кількість умисних вбивств із корисливих мотивів зафіксовано у південно-східних регіонах: Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Харківській, Одеській областях та м. Київ, найменшу – у Тернопільській, Чернівецькій, Рівненській, Волинській, Закарпатській та інших західних областях країни. Такий нерівномірний територіальний розподіл пояснюється низкою чинників економічного, соціального та демографічного характеру.

3. Структурний аналіз соціально-демографічних, кримінально-правових і морально-психологічних ознак дозволив зробити висновок про представленість контингенту злочинців трьома найбільш чисельними групами злочинців. Типовими представниками першої групи є низькостатусна агресивно налаштована молодь віком 18–24 роки (55,5 %), без певного роду занять і стабільних джерел доходу, орієнтованих на вчинення злочинів майнового характеру. Другу групу становлять 25–29-річні особи (17,6%) із схожими соціально-рольовими характеристиками, проте більш виразними деформаціями моральної і правової свідомості, первинним досвідом вчинення злочинів, зв'язками у злочинному середовищі. До третьої групи належать 30–35-річні особи (13,2%), більшість яких соціально дезадаптована, вороже налаштована проти суспільства і людей, використовує сприятливі обставини для вчинення будь-якого злочину проти власності, байдуже ставиться до заподіяння смерті заради матеріальної вигоди.

Визначено, що загальними рисами для усіх осіб, засуджених за умисні вбивства із корисливих мотивів, є недостатня соціальна адаптованість, трудова незайнятість (77,3 %), відсутність власної сім'ї (63,8%), наявність розладів психіки і поведінки (76,8 %). Також 43,1 % засуджених на момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння.

Виявлено індивідуально-психологічні якості й властивості осіб, які вчиняють вбивства із корисливих мотивів, а саме: 1) у структурі особистих цінностей найвищі ранги посідають дозвілля і відпочинок, власне здоров'я, матеріальний добробут, а також безпідставне прагнення до визнання, поваги та здійснення впливу на оточуючих (за психодіагностичною методикою С. С. Бубнової); 2) домінування серед вольових якостей наполегливості, цілеспрямованості і рішучості (за психодіагностичною методикою М. В. Чумакова); 3) підвищена схильність до афективної поведінки, некерована емоційна збудливість (за психодіагностичною методикою В. В. Бойка).

4. Установлено, що кримінальне корисливе насильство стрімко поширюється у країнах із високим рівнем протиріч між суспільними й особистими інтересами, цінностями і цілями, потребами і легальними засобами для їх задоволення.

Криміногенні чинники умисних убивств із корисливих мотивів можна умовно поділити на соціально-економічні, соціально-культурні й морально-психологічні. До соціально-економічних криміногенних чинників належать: економічна депривація; бідність переважної частини населення країни; падіння рівня життя; збільшення розриву між доходами найбагатшої і найбіднішої частини суспільства; збільшення масштабів безробіття; низький рівень оплати праці; втрата легальних засобів існування значною частиною населення в умовах економічної кризи; різноманітні протиріччя у галузі освіти; незадовільний стан особистої і майнової безпеки; низький рівень захищеності права власності в країні.

Соціально-культурні негативні чинники в цілому полягають у: загальному зростанні рівня агресії і ворожості у суспільстві; інтенсивній алкоголізації і наркотизації молодіжного середовища; поширенні насильницької кримінальної субкультури і злочинних традицій у повсякденному житті; девальвації цінності людського життя в умовах затяжних воєнних дій на сході України.

Морально-психологічні криміногенні чинники включають: деформації моральної, правової і побутової свідомості окремих груп населення в частині допустимості насильницьких засобів одержання матеріальних благ; негативний вплив засобів масової інформації та мережі Інтернет на суспільну свідомість; віктимізацію соціально уразливих категорій населення; недостатню соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі.

5. Доведено, що загальною причиною вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів виступає корислива спрямованість особистості злочинця, поєднана з високою готовністю до цілеспрямованого застосування тяжких форм насильства. Структурними елементами вказаної спрямованості особистості злочинця є: антисуспільні погляди, споживацьке ставлення до життя і людей, викривлені ціннісні орієнтації у частині переважання матеріальних цінностей над моральними, вузькоegoїстичні інтереси, домінуючі риси характеру (наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, схильність до агресії), деформована правосвідомість у частині несприйняття непорушності права власності і недоторканності особи, а також засвоєний досвід насильницької поведінки як ефективного засобу досягнення своїх цілей.

Обгрунтовано, що безпосередніми причинами вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів виступають корислива мотивація й індивідуально-психологічна схильність до тяжких форм насильства.

Визначено особливості прийняття різними соціально-віковими групами злочинців остаточного рішення про заподіяння смерті потерпілим. Зокрема, особи віком 14–24 роки частіше вдаються до вбивства через попередню домовленість саме про такий результат, незалежно від обставин, або ж у стані емоційного збудження, пов'язаного з рішучістю до цілеспрямованого заподіяння тяжкої шкоди жертві заради безумовного одержання матеріальної вигоди, а також під тиском співучасників. Особи віком 25–35 років ставлять таке рішення у залежність від поведінки жертви, вартості і цінності предмета злочину, а також

інших обставин. Особи віком 36 років і старші в основному вчиняють вбивство імпульсивно під час подолання опору жертви і вилучення або утримання майна.

6. До умов, які сприяють вчиненню умисних вбивств із корисливих мотивів, належать: сприятлива життєва ситуація й обстановка вчинення злочину, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння злочинців, неналежна охорона майна, підвищена віктимність окремих груп населення, розлади психіки й поведінки у злочинців, недоліки в роботі з соціальною адаптації осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі, а також профілактики серед них, неналежна самоорганізація членів територіальних громад щодо забезпечення колективної безпеки, негативний вплив співучасників, нелегальний обіг зброї, безкарність або невинуватена гуманізація у призначенні покарань за вчинення злочинів проти власності.

Встановлено зв'язки між соціально-рольовими ознаками злочинців і жертв злочинів. Так, неповнолітні та низькостатусна молодь віком 14–24 роки жертвами злочинів обирають переважно самотніх людей похилого віку; особи віком від 25 до 35 років – представників малого та середнього бізнесу; особи віком 36 років і старші орієнтовані на ситуативний пошук жертв.

7. Визначено такі напрями здійснення загальносоціальних заходів запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів: підвищення зайнятості молоді, особливо у депресивних населених пунктах; обмеження впливу криміногенних явищ і процесів, тісно пов'язаних із кримінальним насильством у різних формах; надання соціальної допомоги особам, які перебувають у конфлікті із законом, або опинилися у складних життєвих обставинах чи відбули покарання у виді позбавлення волі; захист суспільної свідомості від інформаційного насильства; утвердження моральних і правових цінностей у молодіжному середовищі, зниження рівня віктимності соціально уразливих категорій населення.

8. Спеціально-кримінологічне запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів загалом полягає у боротьбі з незаконним обігом наркотичних речовин і зброї, реабілітації та соціальному супроводі наркозалежних і алкоголезалежних осіб, перешкоджанні збуту майна, здобутого злочинним шляхом, проведенні інформаційно-роз'яснювальної і виховної роботи з населенням, моніторингу способу життя осіб, які перебувають на оперативному й профілактичному обліку, допомозі молоді в одержанні легальних джерел доходів, виявленні і припиненні діяльності злочинних груп корисливого спрямування, усуненні можливостей для вчинення злочинів, розшуку осіб, підозрюваних у вчиненні корисливо-насильницьких злочинів, і притягнення їх до кримінальної відповідальності. Поряд із цим необхідно застосовувати заходи «подвійної превенції».

9. Віктимологічна профілактика умисних вбивств із корисливих мотивів включає такі заходи, як: просвітницька робота з потенційними жертвами і навчання їх правил безпечної поведінки, сприяння самоорганізації населення в цілях забезпечення охорони власності, впровадження інженерно-технічних засобів охоронного призначення, створення локальних мереж безпеки із

сповіщенням територіальних органів Національної поліції України, встановлення технічних засобів обмеження доступу сторонніх осіб до житла, а також легалізація ринку цивільної зброї і боєприпасів.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Оберемко Ю. О. Кримінологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються із корисливих мотивів. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 328–333.

2. Оберемко Ю. О. Основні кримінологічні риси осіб, що вчиняють умисні вбивства із корисливих мотивів. *Форум права* : Електрон. наук. фахове вид. 2015. № 2. С. 126–132. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_2_23.

3. Оберемко Ю. О. Досвід дослідження ціннісно-нормативної сфери осіб, які вчиняють умисні вбивства із корисливих мотивів. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 180–190.

4. Оберемко Ю. О. Соціально-психологічні чинники умисних вбивств, що вчиняються із корисливих мотивів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 26–30.

5. Оберемко Ю. О. Спеціально-кримінологічне запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 167–178.

6. Оберемко Ю. О. Загальносоціальне запобігання умисним вбивствам, що вчиняються з корисливих мотивів. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 339–343.

7. Оберемко Ю. О. Віктимологічна профілактика умисних вбивств із корисливих мотивів. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 149–156.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Оберемко Ю. О. Структура умисних вбивств із корисливих мотивів. *Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір*: матеріали наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 груд. 2014 р.). Запоріжжя : Вид. ФОП Зеленкевич Л.П., 2014. С. 140–144.

9. Оберемко Ю. О. Соціально-демографічні характеристики осіб, що вчиняють умисні вбивства із корисливих мотивів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 берез. 2015 р.). Київ : КНУВС, 2015. С. 50–54.

10. Оберемко Ю. О. Структура ціннісних орієнтацій осіб, що вчиняють умисні вбивства із корисливих мотивів. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 25 травн. 2018 р.). Дніпро : ДПУВС, 2018. С. 88–91.

АНОТАЦІЯ

Гурстівська Ю. О. Кримінологічна характеристика умисних вбивств із корисливих мотивів та запобігання їм. – *Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. – Харків, 2019.

Дисертація є кримінологічним дослідженням умисних вбивств із корисливих мотивів, за результатами якого надано кримінологічну характеристику цих злочинів, проаналізовано особу злочинців, які їх вчиняють, встановлено детермінанти, що зумовлюють ці злочини та запропоновано заходи запобігання їм. Проведено кримінологічний аналіз указаних злочинів. Установлено, що у структурі умисних вбивств, що вчиняються за обтяжуючих обставин, зареєстрованих в Україні за період 2002–2018 рр., вбивства із корисливих мотивів посідають перше місце, а їх частка в середньому становить 25,7%. З'ясовано, що протягом 2002–2018 рр. рівень досліджуваного виду злочинів щороку поступово зростає.

Ключові слова: умисні вбивства із корисливих мотивів, корисливі мотиви, криміногенні риси осіб, що вчинили вбивства із корисливих мотивів, запобігання умисних вбивств із корисливих мотивів, віктимологічна профілактика умисних вбивств із корисливих мотивів.

АННОТАЦИЯ

Гурстиева Ю. А. Криминологическая характеристика и предупреждение умышленных убийств из корыстных побуждений. – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса Национальной академии правовых наук Украины. – Харьков, 2019.

Диссертация является криминологическим исследованием умышленных убийств из корыстных побуждений, по результатам которого дана криминологическая характеристика этих преступлений, проанализирована личность преступников, которые их совершают, установлены детерминанты, обуславливающие эти преступления, и предложены меры предотвращения.

Проанализированы научные подходы к понятию умышленных убийств из корыстных побуждений. Предложено разграничение этих убийств по такому критерию, как момент возникновения и характер умысла на лишение жизни

потерпевшего: 1) заранее обдуманное убийство из корыстных побуждений (64,6% случаев); 2) убийство из корыстных побуждений, совершенное с альтернативным умыслом (30,3% случаев); 3) убийство из корыстных побуждений с внезапно возникшим умыслом (5,1% случаев). Результаты исследования показали, что наиболее распространенными в уголовной практике есть убийства при разбойном нападении в сочетании с проникновением в жилище.

Проведен криминологический анализ указанных преступлений. Установлено, что в структуре умышленных убийств, совершаемых при отягчающих обстоятельствах, зарегистрированных в Украине за период 2002–2018 гг., убийства из корыстных побуждений занимают первое место, а их доля в среднем составляет 25,7%. Выяснено, что в течение 2002–2018 гг. уровень исследуемого вида преступлений ежегодно постепенно растет. Криминологическую характеристику лиц, совершающих умышленные убийства из корыстных побуждений, осуществлено на основании анализа их социально-демографических, уголовно-правовых и морально-психологических черт.

Установлено, что криминогенные факторы, обуславливающие совершение умышленных убийств из корыстных побуждений, сосредоточены в социально-экономической, социально-культурной и морально-психологической сферах общественной жизни. Непосредственными причинами совершения умышленных убийств из корыстных побуждений выступает совокупность деформированных индивидуально-психологических качеств личности в виде недостатков системы ценностных ориентаций, корыстной мотивации, пренебрежительного отношения к неприкосновенности чужого имущества, насильственной поведенческой установки и усвоенных преступных традициях. Условиями совершения умышленных убийств из корыстных побуждений выступают: виктимное поведение потерпевших, конкретная жизненная ситуация, расстройства психики и поведения виновных лиц, ненадлежащая охрана материальных ценностей, низкая эффективность профилактической работы со стороны учреждений исполнения наказаний и правоохранительных органов.

Предложен комплекс мероприятий общесоциального предупреждения умышленным убийствам, совершаемых из корыстных побуждений, реализация которого будет способствовать преодолению традиций незаконного обогащения, формированию правовой культуры неприкосновенности чужой собственности и не нарушению права на жизнь человека.

Направлениями специально-криминологического предупреждения умышленным убийствам из корыстных побуждений выступают: 1) профилактическая работа среди лиц, склонных к совершению корыстно-насильственных преступлений; 2) деятельность уполномоченных субъектов по выявлению и постановке на профилактический учет лиц, склонных к завладению имуществом насильственным путем; 3) устранение негативного влияния криминогенной группы, способствует становлению человека на путь совершения корыстно-насильственных преступлений; 4) устранение условий, способствующих реализации преступного умысла; 5) меры предотвращения

угрозы совершения умышленного убийства по корыстным мотивам и прекращение начатого посягательства.

Ключевые слова: умышленные убийства из корыстных побуждений, корыстные мотивы, криминогенные черты лиц, которые совершили убийства из корыстных побуждений, предупреждение умышленных убийств из корыстных побуждений, виктимологическая профилактика умышленных убийств из корыстных побуждений.

SUMMARY

Gurstieva Yu. O. Criminological characteristic of felonious homicides for mercenary motives and prevention of them. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the degree of Candidate of Science (PhD) in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Execution Law. – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Ukrainian Academy of Law Sciences. – Kharkiv, 2019.

The dissertation is a criminological research of felonious homicides for mercenary motives, the results of which the author provided a criminological characteristic of these crimes, analyzed the identity of the lucrative killer, established the determinants that determine these crimes and proposed measures to prevent them. Criminological analysis of these crimes is carried out. It has been established that in the structure of intentional murder committed under aggravating circumstances registered in Ukraine for the period of 2002-2018, murders of mercenary motives rank first and their share on the average is 25.7%. It is established that during 2002-2018 the level of the investigated type of crime is gradually increasing each year.

Keywords: felonious homicides for mercenary motives, mercenary motives, lucrative killers, prevention of felonious homicides for mercenary motives, victimological prevention of felonious homicides for mercenary motives.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук
Шрамко С.С.

Підписано до друку 14.08.2019 р. Формат 60x90/16.
Обсяг 0,7 ум. - друк. арк. Обік.-вид.арк. 0,9.
Папір офсетний. Друк – різнограф.
Наклад 120 прим. Зам. № 11489.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії
ФО-П Гриценко Н.О.
Свідоцтво про держ. реєстрацію №2970315485

61003, м. Харків, пр. Науки,7
тел. (057) 719-52-65